

אבן עזרא הקדמה לתורה

בשם האל הגדול והנורא, אחל לפרש פירוש התורה
אנא אלהי אבי אברהם, עשה חסד עם עבדך אברהם
ויהי פתח דבריך מאיר, לעבדך בן עבדך מאיר
ומישועת פניך תבא עזרה, לבן אמתך הנקרא בן עזרא
זה ספר הישר לאברהם השר, ובעבותות הדקדוק נקשר
ובעיני הדעת יכשר, וכל תומכו מאושר

נאום אברהם הספרדי הנזכר מפרשי התורה הולכים על חמשה דרכים:

הדרך האחת ארוכה ורחבה, ומנפשות אנשי דורנו נשגבה, ואם האמת כנקודה בתוך העגולה, זאת הדרך כקו הרחב, הוא החוט הסובב בתחלה. ובה דרכו גדולים, והמה חכמי הישיבות במלכות ישמעאלים, כרב יצחק שחבר שני ספרים מבראשית (ברא' א) עד ויכלו (ברא' ב), ועוד לא כלה מרוב דברים. ובפסוק יהי אור (ברא' א, ב) - אמונת בעלי האור והחשך הזכיר, והוא הולך בחשך ולא הכיר. ובפירוש תוצא הארץ (ברא' א, כד) מלבו הוציא מלים, וידבר על העצים והצמחים, קטנים וגדולים, ובפירוש נפשות החיות (שם) הביא חכמות נכריות. ובמסלה הזאת עלה רב סעדיה גאון הגולה, ובפי' יהי מאורות (ברא' א, יד) הכניס דעות אחרות לדעת המדות הנזכרות על פי חכמי הספירות. גם ר' שמואל בן חפני אסף רוח בחפניו. בפירוש ויצא יעקב (ברא' כח, י) ברוב עניניו, כי הזכיר כל נביא בשמו, וכמה פעמים גלה ממקומו, וכמה תועלת יש בהליכת הדרך, ואין תועלת לפירוש הזה, כי אם אורך, ועם ויחלום (ברא' כח, יב) כתב פתרון החלומות, ולמה יראו בתנומות? והרוצה לעמוד על חכמות חיצונות, ילמד מספרי אנשי תבונות. אז יתבונן בראיותם, אם הן נכונות, כי הגאונים בלי ראיות בספריהם הביאום. ויש מהם שלא ידעו דרך חכמי קדם ומאין הוציאו: הדרך הב' בחרוה פתלתולים, ואם הם ישראלים, אשר חשבו כי עמדו על הנקודה בעצמה, והם לא ידעו את מקומה, וזאת דרך הצדוקים, כענן ובנימין ובן משיח וישועה, וכן כל מין, אשר בדברי מעתיקי הדת לא יאמין, והוא נוטה להשמאל או להימין, וכל איש כרצונו יפרש הפסוקים, גם במצות ובחקים, והם מדעת תוצאות לשון הקדש ריקים, על כן יתעו גם בדקדוקים. ואיך יסמכו במצות על דעתם, וכל רגע יהפכו מצד אל צד כפי מחשבתם? בעבור שלא תמצא בתורה מצוה אחת בכל צרכיה מבוארה. ואחת מהנה אזכיר, והיא גדולה למכיר, כי תחתיה כרת על אכילת יום הכפורים, וחמץ בפסח שלא עשוהו טהורים, ושבתית ימים שבעה, וקרבתו וסכה ותרועה. כי אין בתורה חקי השנה מפורשים, ואיך נחשוב החדשים? ועניי הדעת מרודים ... גם לא נדע מהתורה עדות החדש, ומי העד, ואם ילך בדרך רב ביום קדש, ואם נקבל עדות אב ובנו וגרים ונשים. וגם אם היו כל אלה מפורשים, עוד דבר קשה, איננו מפורש בתורת משה לדעת כמה חדשי השנה, ואם היא באביב נסמכה, ההוא מחטים או שעורים, ומתי יבוקש, ואנה השעורים. ואם היתה שנת בצורת בארץ ישראל ומסביב, והנה אין זרע, אף כי אביב, הנקבע השנה פשוטה או מעוברת, גם אין ספירה נספרת, ואין חג שקראנוהו עצרת. וכל אלה המצות צריכות לקבלה ומסורת. והאומרים הנה אנשי המשנה, מעידים על ראיית הלבנה, והנה התשובה נכונה, אם היא עדותם בעיניהם נאמנה, יקבלו עדות צרכי השנה, כי על פי קריאת ב"ד היא נתונה, כי יסוד העיבור על אביב ותקופה וצרכי צבור. ולמה במצות נגע צרעת מבוארים המשפטים? שהיא מצוה לאדם אחד, ולפרקים מעטים. ומצות המועדים חיוב לכל ישראל בכל זמן, ולמה אין בתורה עליהם עד נאמן, רק נחפש כה וכה רמיזות? ולמה בדברי תורה תמימה כזאת? וזה לנו האות שסמך משה על תורה שבעל פה, שהיא שמחה ללב ולעצם מרפא, כי אין הפרש בין שתי התורות, ומידי אבותינו שתיהן לנו מסורות, ופסח חזקיהו יחזיק ידי אמונה, כי נעשו על ידי בעלי עצה וזקנה, ולא הקריב הפסח במועדו, ולאכול חמץ בחדש הראשון שלח ידו, ופסח שני כראשון שבעת ימים עשה, ויש ראיות רבות שקבל מעשיו רם ונשא, כי בבית דין היה, ואין ברוחו רמיה:

הדרך הג' דרך חשך ואפלה, והיא מחוץ לקו העגולה, והם הבודאים מלבם לכל הדברים סודות, ואמונתם כי התורות והמשפטים חידות, ולא אאריך להשיב עליהם, כי עם תועי לבב הם, כי הדברים על צדק לא חלקו, בלתי בדבר אחד צדקו, אשר כל דבר מצוה קטנה או גדולה, בכף מאזני הלב תהיה שקולה, כי יש בלב דעה מחכמת יושב קדם נטועה. ואם הדעת לא תסבול הדבר, או ישחית אשר בהרגשות יתבר, אז יבקש לו סוד, כי שקול הדעת הוא היסוד, כי לא נתנה התורה לאשר אין דעת לו, והמלאך בין אדם ובין אלהיו הוא שכלו, וכל דבר שהדעת לא תכחישנו, כפשוטו ומשפטו נפרשנו, ונעמידנו על מתכונתו, ונאמין כי ככה אמתו, ולא נגשש קיר כעורים, ולפי צרכינו נמשוך הדברים, ולמה נהפוך הנראים לנסתרים? ואם יש מקומות שהם באמת נחברים, ושניהם נאמנים ברורים, מהם בגופות ומהם מחשבות, כמלת בשר וערלת לבות. ובעץ הדעת סוד ינעם, גם הדברים הם אמת כמשמעם. ואם יש איש לא יכילו זה רעיוניו, אם הוא חכם יפקח את עיניו, כי ימצא בתולדות רבים נוצרים כנחירים והלשון והרגלים לב' דברים:

הדרך הרביעית, קרובה אל הנקודה, ורדפו אחריה אגודה. זאת דרך החכמים, בארצות יונים ואדומים, שלא יביטו אל משקל מאזנים, רק יסמכו על דרך דרש כלקח טוב ואור עינים. ואחר שימצאו המדרשים בספרי הקדמונים, למה יגיעונו לכתבם שנית אלה האחרונים? ויש דרש הפך דרש, ויש לו סוד, ואינו מפורש, כדרש שהתורה קדמה אלפים שנה קודם העולם. וזה אמת רק על סוד דרך הנעלם. ורבים לא יבינוהו כן, ולהיות כמשמעו לא יתכן ... גם יש דרש להרויח נפש חלושה בהלכה קשה, ויש דרש מסברא ידועה. ויש שהוא בהלכה שאיננה קבועה. גם יש דרש שהוא טוב לאחרים, וידריך בדרך תבונה את הנערים, כי יש עוף שאיננו רואה ביום הנגוהות, ובלילה רואה מפני שעיניו כהות, כדרש שהעולם נברא בבי"ת בעבור ברכה. ... אשר מעט השכל בלבן, ואף כי אשר חכמת אלהים בקרבו, יוכל להוציא מדרשים, וכלם כנגד הגוף הפשוט הם כמלבושים. וקדמונינו זכרם לברכה אמרו על ככה, אין מקרא יוצא מידי פשוטו: ... וסוף דבר אין לדרש סוף:

הדרך החמישית, מוסד פירושי עליה אשית, והיא הישרה בעיני, נכח פני ד', אשר ממנה לבדו אירא, ולא אשא פנים בתורה, ואחפש היטיב דקדוק כל מלה בכל מאדי, ואחר כן אפרשנה כפי אשר תשיג ידי, וכל מלה שתבקשנה בפירוש המלה הראשונה תמצאנה, כפירוש שמים תמצאנו בפ' הראשון, ועל זה המשפט כל הלשון, ולא אזכיר טעמי אנשי המסורת, למה זאת מלאה, ולמה זאת נחסרת, כי כל טעמיהם כדרך הדרש הם, כי הכתוב פעם יכתוב המלה מלאה מבוארה, ופעם יחסר אות נעלם לאחזו דרך קצרה, ואחר שידרשו טעם, למלאים ולחסרים, יורונו איך יוכלו לכתוב הספרים, ומשה כתב בלא וא"ו ד' ימלך (שמות טו, יח), ומעתיק משלי, כתב בוא"ו תחת עבד כי ימלוך (משלי ל, כב), ושנים רבות בין שניהם, רק לתינוקות טעמיהם טובים הם. גם בפירושים הישרים אין צורך לתיקון סופרים. ומתרגם התורה ארמית תרגם אמת, ובאר לנו כל נעלמת. ואם דלק במקומות אחרי מדרשים, ידענו כי יותר ממנו ידע השרשים, רק חפץ להוסיף טעמים אחרים, כי פשוטו יבינוהו אפילו הבערים, כמו עירה (ברא' מט, יא) שלא תרגמו כבן אתון, ותרגום בני יבנון, ואתונו שער האיתון. ובעבור הדרש דרך הפשט איננה סרה, כי שבעים פנים לתורה, רק בתורות ובמשפטים ובחקים, אם מצאנו שני טעמים לפסוקים, והטעם האחד כדברי המעתיקים, שהיו כולם צדיקים, נשען על אמתם בלי ספק בידי חזקים. וחלילה חלילה מלהתערב עם הצדוקים, האומרים כי העתקתם מכחשת הכתוב, והדקדוקים. רק קדמונינו הי' אמת, וכל דבריהם אמת וד' אלהים אמת ינחה את עבדו בדרך אמת:

אבן עזרא בראשית פרק כב פסוק ד

(ד) ביום השלישי שיצא מבאר שבע. י"א איך אמר אברהם ונשובה. ואחרים ענו כי היה בדעתו להביא עצמותיו, ואברהם דחם בדברים, כדי שלא יסורו עד שובו, ושלא ירגיש יצחק ויברח. ורו"ל אמרו שהיה יצחק כאשר נעקד בן שלשים ושבע שנים. ואם דברי קבלה נקבל. ומדרך סברא אין זה נכון, שהיה ראוי שתהיה צדקת יצחק גלויה, ויהיה שכרו כפול משכר אביו שמסר עצמו ברצונו לשחיטה, ואין בכתוב מאומה על יצחק. ואחרים אמרו שהי' בן חמש שנים, גם זה לא יתכן, בעבור שנשא עצי העולה. והקרוב אל הדעת שהיה קרוב ל"ג שנים, והכריחו אביו ועקדו שלא ברצונו. והעד שאביו הסתיר הסוד ממנו, ואמר אלהים יראה לו השה, כי אילו אמר לו אתה העולה, יתכן שיברח:

אבן עזרא בראשית פרק לג פסוק ד

(ד) הדרש על נקודות וישקוהו טוב הוא לעתיקי משדים, כי על דרך הפשט לא חשב עשו לעשות רע לאחיו, והעד ויבכו, כאשר עשה יוסף עם אחיו:

אבן עזרא בראשית פרק מז פסוק כג

(כג) ובני דן חשים יתכן שהי' שנים, ומת אחד מהם, ולא הזכירו הכתוב, או כן דרך הלשון. יש אומר, כי מספר שבעים בעבור שהוא סך חשבון, כי ששים ותשע הי'. וזה המפרש טעה, בעבור שמצאנו כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש והם שלשים ושתיים. ובדרש כי יוכבד נולדה בין החומות, גם זה תמה, למה לא הזכיר הכתוב הפלא שנעשה עמה שהולידה משה והיא בת ק"ל שנה? ולמה הזכיר דבר שרה שהיתה בת תשעים? ולא די לנו זה הצער, עד שעשו פייטנים פיוטים ביום שמחת תורה, יוכבד אמי אחרי התנחמי והיא בת ר"נ שנה, וכי אחיה חי כך וכך שנים. דרך אגדה או דברי יחיד, והנכון בעיני שיעקב בחשבון וממנו יחל, כאילו אמר כל נפש בניו ובנותיו עם נפשו שלשים ושלש, והראיה ע"ז שאמר בתחלה יעקב ובניו. ואם יטען טוען ויאמר, כי הנה כתוב ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש (שמות א, ה), די כי הכתוב לא חשש להוציא אחד משבעים, כאשר אמר אשר ילד לו בפדן ארם (ברא' לה, כו), ולא נולד לו בנימין שם. כי גם בזה הפרשה שנים עדים. האחד שאמר ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו (ברא' מז ח), והנה הזכיר כי יעקב מבני ישראל, כי לא הלך הכתוב כי אם אחר הרוב. והעד השני כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים

(ברא' מו כז), ומנשה ואפרים לא באו אל מצרים, כי שם הי' ושם נולדו, וכתוב אחריו, בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה (דברים י, כב), ואלה שניהם לא ירדו, ג"כ זה הכתוב לעד כי יעקב נכנס בחשבון, כי נפש יש לו והוא העיקר:

אבן עזרא - הפירוש הקצר שמות פרק יג פסוק יח

(יח) וטעם ויסב - שהולכים על דרך הסיבוב, והוא הרחוק. ודרך המדבר - מושך עצמו ואחר עמו, כמו הספר המקנה (ירמיה לב, יב), היין החמה (שם כה, טו). וכן הוא: דרך המדבר, מדבר ים סוף. וסוף שם מקום. ויש אומרים שנקרא כן בעבור שיש סביביו סוף, כטעם ותשם בסוף (שמות ב, ג). ואחרים אמרו שהוא מגזרת סוף דבר (קהלת יב, יג), כי הוא סוף העולם, והוא ים אוקינוס. וזאת טעות גדולה, כי הוא ים מזרחי כנגד מצרים, וים ספרד גדול ממנו. וחמושים - חגורי חומש, מגז' ויכהו שם החומש (ש"ב ג, כז). ויש או' כי טעמו הצלע החמישית, וכן חלוצים תעברו (דברים ג, יח) - חגורי חלוצים, והעד הנאמן: אתם תעברו חמושים (יהושע א, יד). ודרש, שעלו אחד מחמש מאות, דבר יחיד הוא, ועליו מחלוקת, ואיננו קבלה כלל. ודי לנו הצער שאנחנו בו עם חכמי ישמעאל, שהם אומרים איך יתכן מחמשים וחמשה זכרים שיולידו במאתים ועשר שנים שש מאות אלף זכרים מבין עשרים. והנה היו כפל הכפל עם הטף והנשים, כי לא חשבו יעקב ובניו, כי לא הולידו במצרים עוד, כי לא מצאנו יחוש רק אל היורדים מצרימה ולא ספרו הבנות. ותשובתנו, כי הנה יעקב לבדו הוליד בארבעים ושש שנים ס"ט בניים ובני בניים ועל זה המספר יכפלו כפליים מהמספר הכתוב. אז השיבו לנו עוד, כי יעקב ובניו לא הולידו נקבות כי אם שתיים, וזה היה במעשה נס, ואל תספור כן ליורדי מצרים. ועוד שיעקב היו לו ארבע נשים, ומי יבאר שכן היה לכל אחד מבני בניו. גם אנחנו השיבנו, תנו לנו שלשה עשר זכרים בין בניים ובני בניים בארבעים ושש שנים, והנה יהיו יותר מן שבע מאות ובסוף תשעים ושנים יהיו ט' אלפים וג' מאות, ובסוף קפ"ב יהיו יותר מאלף אלפים ות"ק אלף, ועוד לא הגענו למאתים ועשר שנים. גם יתנו לנו עשרה בארבעים ושש שנים ויספיקו. ועוד כי הכתוב אומר על מכת ערוב ושמתי פדות בין עמי ובין עמך (שמות ח, יט). ואמר בספר תהלות: ישלח בם ערוב ויאכלם (תהלים עח, מה). והנה במכה שאכלה מצרים נמלט ישראל, גם מת רוב מקנה מצרים בדבר, וממקנה בני ישראל לא מת אחד. ובמכת בכורים לא מת בישראל אחד. ובמכת חשך כתיב ולכל בני ישראל היה אור. והנה במכות שמתו בהם המצרים לא מתו ישראלים. ואף כי במכה שלא מת מצרי ממנה, ואיך מתו כל ישראל בחשך עד שלא נשאר מהם רק חלק מחמש מאות? והנה לא היה לישראל אור במושבותם (שמות י, כט). רק מחשכי דבר ואפלת מות. ואחר שלא נשאר כי אם חלק קטן מעם רב, הנה לא היתה גאולה לישראל כי אם רעה חולה. וזה הפך הכתוב, והכלל דרש הוא, ואין לסמוך עליו. ואולי שאמרו בתחלה היה לו סוד:

אבן עזרא שמות (הפירוש הארוך) פרק יד פסוק כ

(כ) ויבא המלאך. ויהי הענן והחשך בין מחנה למחנה. ויאר את הלילה כמשפט כל הלילות לישראל לעבור הים, כי בלילה עברו, ואמר ר' מרינוס, כי פי' ויאר את הלילה ויחשיך, - וכמוהו ולילה אור בעדני (תה' קלט, יא). ובדברי חז"ל אור לארבעה עשר (פסחים ב, א). והמפרש כזה השים חשך לאור, ואור לחשך, כי לא יתכן בכל לשון שיהי' פי' מלה אחת דבר והפכו, אם לא היה על דרך כנוי, כמו ברך נבות אלהים (מ"א כא, יג). ומלת אור בעדני פירשתיה שהיה אור בעצמו. גם חז"ל אמרו אור לארבעה עשר לישנא מעליא הוא. והנה הוא כמו כנוי. ומה טעם להזכיר ויחשיך את הלילה, כי כל לילה חשך הוא. רק ויאר את הלילה, כאשר עשה מיום צאת ישראל ממצרים, כי עמוד האש בכל לילה היה, ואם אין להם אור, איך יעברו את הים, כי הנה פרעה בא בים, והשם השקיף עליו באשמורת הבקר, ורוב ישראל כבר עברו:

אבן עזרא שמות (הפירוש הארוך) פרק טז פסוק יג

(יג) ויהי בערב בסוף היום בעצמו. ותעל השלו. אולי עלתה מפאת ים. שכבת הטל. כמו ונבלי שמים מי ישכיב (איוב לח, לז), טעם ירידה, ובמקום אחר כתוב וברדת הטל (במד' יא, ט). ירקב שם חוי, שאמר, כי המן הוא הנקרא בלשון פרסי תרנגב"ן, ובלשון ערבי מ"ן ובלשון לע"ז מנ"א, כי קושיות רבות עמדו עליו. האחת, כי איננו יורד היום במדבר סיני, כי ההר ידוע. ואני ראיתי זה הדומה למן במלכות אלצכ"ר, והוא יורד בניסן ובאייר ולא בחדשים אחרים. ועוד, אם תשימהו לשמש לא ימס, ועוד, כי בלילה לא יבאש. ועוד, כי איננו חזק, ואין צורך שידוכנו אדם במדוכה שיעשה ממנו עוגות. ועוד, כאשר יושם בלשון ימס. ועוד, כי איננו משביע שיוולד דם טוב, רק הוא נכנס ברפואות. ועוד, כי ביום הששי היה יורד משנה. ועוד, כי לא היה יורד בשבת. ועוד, כי ירד לכל מקום שיחננו. ועוד, כי עבר עמהם את הירדן, ולא שבת עד חצי ניסן על דרך הפשט:

אבן עזרא - הפירוש הקצר שמות פרק יט פסוק יז

(יז) לקראת האלהים - יש או' כי דבור השם קדמון, וחכמי הגאונים אומרים כי השם ברא קול, ואחר שהקול הוא מקרה צריך לגשם נברא. גם הם אומרים שהשם יברא אור וגשם לעתו בעבור הנביא. ויש אומרים בעבור שהוא דבור השם פלא, ולא נוכל לדעת איך הוא, על כן אמר בבת אחת 'זכור ושמור'. וכל זה היינו יכולים לומר לולי שהם השומעים בני אדם, ואין הרגשת האזן כהרגשת העין, כי העין תראה צורות רבות בלא רגע זמן, והאזן איננה כן, כי כאשר הוא השינוי באויר, כן יגע אל האזן לעולם, הראשון ראשון והאחרון אחרון. ואם אמרו, שהשם הוסיף על הרגשת האזן למה לא נכתב זה הפלא בכתוב? וכלל אומר: כל המפרש פירוש ויסמוך על פלא שאיננו בתורה ולא בדברי קבלה אין פירושו אמת. גם אם מצאנו בתלמוד דברים, והם דברי יחיד, לא נלמוד מהם ולא נכחישם. ודעתי תדענה בפרש' ואתחנן, כי שם אבאר למה אמר לקראת האלהים, גם בא האלהים (שמ"א ד ז):

אבן עזרא במדבר פרק טז פסוק א

(א) ויקח קרח זה הדבר היה במדבר סיני כאשר נתחלפו הבכורים ונבדלו הלויים, כי חשבו ישראל שמשה אדונינו עשה מדעתו לתת גדולה לאחיו, גם לבני קהת שהם קרובים אליו, ולכל בני לוי שהם ממשפחתו. והלויים קשרו עליו, בעבור היותם נתונים לאהרן ולבניו. וקשר דתן ואבירם, בעבר שהסיר הבכורה מראובן אביהם ונתנה ליוסף, אולי חשדוהו בעבור יהושע משרתו. גם קרח בכור היה, כי כן כתוב: ודגל ראובן חונה בנגב (במדבר ב, י), וקרח בנגב המשכן, כי הוא מבני קהת (במדבר ג, כט). ואלה נשיאי העדה היו בכורים, והם היו מקריבים את העולות, על כן לקחו מחתות. והראיה על זה הפירוש: מופת המטה, שראו כל ישראל כי השם בחר שבט לוי תחת הבכורים. על כן כתוב ותכל תלונתם (במדבר יז, כה), כי התלונה על זה היתה. גם אמר משה כי לא מלבי (כח), בעבור שחשדוהו, כי מלבו עשה, ועוד לא ד' שלחני (כט) בשליחות הזה, כי כבר האמינו בו כל ישראל, ועוד ראה גמורה, כי כל העדה כלם קדושים. וזה רמז לבכורים שהם קדושים, כי כן כתוב קדש לי כל בכור (שמות יג, ב), והם היו הכהנים הנגשים אל ד' (שם יט, כב) והם עיקר כל העדה. ויקח קרח אנשים דרך קצרה, כמו חמור לחם (ש"א טז, כ), ורבים ככה. ויאמר ר' יונה, כי פירוש לקח - לקום על משה:

אבן עזרא איכה הקדמה

אנשי אמת יבינו מדרשי קדמונינו הצדיקים, שהם נוסדים על קשט וביציקת מדע יצוקים, וכל דבריהם כזהב וככסף שבעתים מזוקקים, אכן מדרשיה אל דרכים רבים נחלקים מהם חידות וסודות ומשלים גבוהים עד שחקים ומהם להרויח לבות נלאות בפרקים עמוקים, ומהם לאמן נכשלים ולמלאת הריקים, על כן דמו לגופות טעמי הפסוקי', והמדרשים כמלבושים בגוף דבקים, מהם כמשי דקים ומהם עבים כשקים, ודרך הפשט הוא הגוף בדברים נבחרים ובחוקים, וכן אמרו שהמקרא כפשוטו והדברים עתיקים; ואני אברהם, בר מאיר מארץ מרחקים, הוצאתני מארץ ספרד חמת המציקי', וספרי אלו בגלותי היו בידי מחזיקים, ויורוני לבאר ספרים בטעמים מנופת מתוקים, וכן אפרש זאת המגלה אחרי הדקדוקים, ואיננה המגלה הנשרפת על יד יהויקים, כי לא נמצא שני דברי השם אשר הם בספר ירמיה חקוקים, וכן כתוב קח לך מגלת ספר וכתבת אליה את כל הדברים אשר דברתי אליך על ישראל ועל יהודה ועל כל הגוים ועוד כתוב מדוע כתבת עליה לאמר בא יבא מלך בבל ותשחית את הארץ הזאת ואין במגלת ספר איכה זכר בבל ולא מלכה: